

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER BERENGUER DE PALOU, 104

(DISTRICTE DE SANT ANDREU, BARCELONA)

Dates de la intervenció / Exp. DGPC:

Del 8 al 18 de maig de 2018 / 1-21.900

Codi Servei d'Arqueologia: 063/18

ÒSCAR MATAS i PAREJA

SABADELL, MAIG DE
2018

Arqueòleg Director:
ÒSCAR MATAS i PAREJA

Gestió de la intervenció:

ATICS SL

Fitxa tècnica

Nom intervenció arqueològica: Carrer Berenguer de Palou, 104

Codi intervenció Servei d'Arqueologia Barcelona: 063/18

Cronologia: Resultats negatius

Cordenades ETRS 89/ alçada: X: 432465 (E), Y: 4586481 (N) / 25.60 m snm.

Terme municipal / comarca: Districte de Sant Andreu, Barcelona / el Barcelonès.

Tipus d'excavació: Intervenció arqueològica terrestre (control-excavació).

Motiu: instal·lació d'una nova línia elèctrica subterrània de 25kv (mitjana tensió).

Promotor: ENDESA Distribució elèctrica.

Empresa adjudicatària arqueologia: ATICS, SL *Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric.*

Data de la intervenció: 8-18 de maig de 2018.

Direcció arqueològica: Òscar Matas i Pareja.

Aixecament planimetria / digitalització de plànols: Àlex Moreno.

Fotografia: Òscar Matas i Pareja.

Paraules clau: Carrer Berenguer de Palou / Resultats Negatius

ÍNDEX

1	CONTEXT GEOGRÀFIC.	5
1.1	Situació de la zona de la intervenció arqueològica	5
1.2	Context geogràfic i geològic.	6
2	ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS.	8
2.1	Antecedents històrics.	8
2.2	Antecedents arqueològics.....	11
3	METODOLOGIA ARQUEOLÒGICA.	13
4	DESENVOLUPAMENT I RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA	14
5	INTERPRETACIÓ I CONCLUSIONS.	16
6	BIBLIOGRAFIA.	17
7	DOCUMENTACIÓ GRÀFICA	20
	FOTOGRAFIES.....	20
	PLANIMETRIES.....	26

1 CONTEXT GEOGRÀFIC.

1.1 Situació de la zona de la intervenció arqueològica

La present intervenció arqueològica s'han realitzat dins del nucli urbà de la ciutat de Barcelona, al districte de Sant Andreu, a la vorera est del carrer Berenguer de Palou, entre els números 104-118, entre la plaça del Dr. Cararach Mauri, al nord, i el carrer del Camp del Ferro al sud, i amb unes coordenades UTM ETRS 89 X: 432465 (E), Y: 4586481 (N) i una alçada de 25.60 m snm.

Ubicació de la intervenció arqueològica al carrer de Berenguer de Palou, 104, al districte de Sant Andreu, Barcelona. (Font ICC, Institut Cartogràfic de Catalunya).

1.2 Context geogràfic i geològic.

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NO per la serra de Collserola (que culmina a 512 m al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

El Barcelonès comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, és a dir, entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen a la mar. Des del punt de vista de la morfologia, és fàcil identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: Collserola i el Pla de Barcelona, que és a on s'ubica la ciutat de Barcelona, i per tant és aquella unitat morfològica que ens interessa.

El Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les Fazies, de la Bota, fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament

visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent¹.

El Pla es pot dividir en tres sectors: El Pla inclinat, els turons arran de mar, i el pla de baix, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins. Aquesta acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix orde i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle".

Aquests nivells son de baix a dalt:

-Argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.

-Llims groguencs d'origen eòlic, *loess*, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.

-Per últim, trobem el tortorà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el *loess* perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquest nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

¹ HURTADO-MESTRE-MISERACHS, 1998; A.V., 2006.

2 ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS.

2.1 Antecedents històrics.

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou d'una banda, un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon, *lato sensu*, a la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat, i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocats les muralles que impedièren el creixement urbanístic de Barcelona.

La intervenció (al carrer Berenguer de Palou, 104), s'ha desenvolupat dins del districte de Sant Andreu, just al límit entre els barris de Sant Andreu i el barri de la Sagrera, però ja dins d'aquest darrer.

El territori de la Sagrera pertanyia a l'antic municipi de Sant Martí de Provençals. La Sagrera era l'espai sagrat que hi havia entorn de les capelles consagrades, dins del qual es construïen cellers o depòsits per a guardar vins i sitges per als cereals. En aquest cas es tractava de la Sagrera de la capella de Sant Martí de Provençals, que ara queda situada en el barri del mateix nom, dins del districte de Sant Martí. Al segle XI les Assemblees de Pau i Treva van institucionalitzar aquestes sagreres com un espai "sagrat" al voltant de les esglésies que, com a norma general, abraçava un radi de "trenta passos", zona de protecció de la violència feudal de l'època. D'aquesta manera, el nom del barri de "la Sagrera" prové de l'espai sagrat de trenta passos que rodejava l'església parroquial de Sant Martí de Provençals i que no podia ser violat pels poders civils. L'antic nucli al voltant d'aquesta església parroquial, format per un grup de masies, rebia el nom de "la Sagrera", però el creixement del nucli de cases existent al llarg de la carretera de Ribes entre el Rec Comtal i la riera Horta, va fer perdre importància a l'antic nucli rural i passés a ser designat amb el nom de Fons de Sant Martí i que el nucli de la carretera heretés el nom de "la Sagrera". Aquests dos nuclis van ser separats per la línia del ferrocarril de Girona, i posteriorment, encara, per la gran estació de mercaderies de la Sagrera, a inicis del segle XX.

La Sagrera va pertànyer al municipi de Sant Martí de Provençals fins a l'annexió a Barcelona dels pobles del seu voltant l'any 1897. En efecte, aqueix any es va firmar el Decret d'Agregació que va incorporar Sant Andreu de Palomar i altres pobles del pla de Barcelona (Gracia, Sants, Les Corts, Horta, Sant Martí, Sant Gervasi de Cassoles, posteriorment Sarrià) a la capital. Aquest decret va ser ratificat pel Tribunal d'Assumpes Contenciosos i Administratius, que va acordar, el 21 de febrer de 1902, no acceptar la desagregació de Barcelona, la qual cosa va convertir el poble en el seu novè Districte. Posteriorment l'antic terme municipal va ser quarterat i repartit entre els Districtes d'Horta-Guinardó, Sant Martí, Nou Barris i el propi de Sant Andreu, amb l'afegit d'una part de Sant Martí de Provençals: la Sagrera. Actualment la Sagrera és un dels set barris que integren el Districte de Sant Andreu; amb una superfície de 0,97 km² i una població de 30.000 habitants.

L'increment de la població a principis de la baixa edat mitjana s'atribueix a la construcció del Rec Comtal gràcies al qual es van construir diversos molins i masies aprofitant aquest curs fluvial. Un document de 1046 ja parla d'unes cases amb una torre a prop de Sant Martí. El nucli de població es va centrar en l'església de Sant Martí de Provençals, que en 1502 va deixar de dependre de Sant Andreu de Palomar per a afiliar-se a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Una despoblació de mitjan del segle XIV és patent en un cens que va registrar per a aquesta parròquia només 17 "focs". A finals del segle XV l'església va ser reedificada, primerament en estil gòtic tardà. L'obra no es va completar fins el 1688, ja amb traços barrocs i una comunitat d'habitants recobrada. És al voltant dels segles XVI i XVII que s'edifiquen algunes construccions en l'àrea de la Sagrera. En el XVII va sorgir el nucli del Clot de la Mel, o Clot, que en el segle següent ja era el principal i va ser on es va situar la seu de l'Ajuntament.

Aquestes poblacions, situades en el pla amb terres fèrtils, tenien en l'agricultura la seva principal activitat econòmica. El regadiu li arribava a través del Rec Comtal, construït pel comte Mir en el segle X per a proveir d'aigua a la ciutat de Barcelona. Se sap que la *Barcino* romana s'abastia d'aigua per dos canals. L'un procedia de la serra de Collserola i l'altre, del Besòs, prop de Montcada. I es creu que la sèquia Comtal no era sinó una reconstrucció d'aquella via d'aigua romana. La primera referència és del 992 i l'expressió Rec Comtal apareix ja en un document del 1076, en època de Ramon Berenguer I. El canal derivava l'aigua des d'una presa en el Besòs situada a Montcada. En el segle XIII l'aigua del Rec s'utilitzaria per a ampliar el regadiu entre el seu traçat i el mar, en la zona de "Hort i vinyet de Barcelona" (que s'estenia des de la riera d'Horta fins a les muralles de Barcelona), en relació amb el creixement de la població i la demanda de productes alimentaris per a la ciutat dinàmica en que s'havia convertit Barcelona. A finals de l'Edat mitjana hi havia ja al llarg del Rec (entre els 15 quilòmetres que separen el Reixegó de Montcada, on es captava l'aigua del Besòs, i la seva desembocadura en el mar, prop de l'actual estació de França) onze molins fariners i tres de draps (molins drapers). Aquestes activitats eren una important font d'ingressos

dels comtes perquè per a moldre el gra s'havia de pagar un impost. Quant al regadiu, en el segle XV hi havia un centenar de piques.

Una antiga farga medieval sembla que podria haver estat ubicada en els terrenys propers a la intervenció i coneguts amb el nom de Camp del Ferro. Malauradament només tenim aquesta referència toponímica i documentació escrita que ens parla de la seva existència, sense poder saber del cert la seva ubicació real.

El Rec Comtal va ser, doncs, un dels principals motors econòmics, tant per a Barcelona com per als altres municipis que travessava. La sèquia, entrava al pla de Barcelona pel coll de Finestrelles, creuant les fèrtils terres de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals i entrava a Barcelona per la zona antigament coneguda com la Vilanova dels Arcs, molt poblada d'indústries relacionades amb el treball tèxtil en l'actual barri de Sant Pere. Ja a Barcelona, el Rec recorria els actuals carrers del Rec Comtal, Basses de Sant Pere, Sèquia, plaça de Sant Agustí, Tantarantana, Blanqueria i Rec. No obstant, a poc a poc, el Rec Comtal va començar a perdre importància a mesura que avançava el creixement urbanístic de la ciutat. A més, cal tenir en compte que el creixement demogràfic i industrial de Barcelona en el segle XVIII va multiplicar la necessitat d'aigua fins nivells desconeguts. Ja des d'època medieval, els assaonadors i la resta d'artesans del tèxtil usaven per a les seves labors l'aigua procedent del Rec. Per això, la zona de Sant Pere de les Puelles i Portal Nou es van convertir en àrea industrial d'aquest sector, perquè el canal entrava en la ciutat per aquests barris².

2.2 Antecedents arqueològics.

Dins de l'àrea pròxima a l'actual intervenció arqueològica, s'han realitzat, amb anterioritat altres intervencions arqueològiques:

² GARCIA ESPUCHE, 1986; AA.VV, 1992-1995; PALET, 1994; MARTÍN, 1999.

-Carrer de Berenguer de Palou, 52, on es van documentar diverses estructures d'emmagatzematge o sitges, de les quals es van poder recuperar diversos fragments ceràmics de tradició cardial associats al Neolític Antic (5.300 aC)³.

-Necròpolis romana del carrer de Berenguer de Palou - carrer de Clara Zetkin: A finals de l'any 2016, amb motiu dels treballs d'instal·lació d'un nou col·lector a la cruïlla entre els carrers de Berenguer de Palou i Clara Zetkin es va localitzar una necròpolis romana.

Aquests treballs van permetre documentar fins a un total de 5 tombes o fosses d'inhumació d'època republicana (S. I aC.). Totes les sepultures es corresponen al tipus de tombes excavades en el subsòl, on s'enterra el difunt, i aquest és cobert posteriorment amb terra, o fins i tot amb una coberta de teules.

Els individus exhumats es corresponen a tres adults, un adolescent i un infantil, les restes de les quals es trobaven molt deteriorades. Una d'aquestes tombes presentava fins a 5 claus de ferro, que es correspondrien a una caixa de fusta per contenir el difunt, i altres dues tombes, tot i estar molt malmeses, estaven cobertes per teules disposades a doble vessant. Les darreres dues tombes no presentaven cap tipus de coberta o altre sistema d'enterrament.

A la tomba infantil es va poder recuperar part del seu aixovar funerari, un ungüentari de vidre dipositat al costat del braç i restes d'un recipient ceràmic que possiblement es trobaria sencer a l'alçada de les cames. També es va poder recuperar un vaset ceràmic sencer i un musclo a la tomba de l'individu adolescent.

Aquesta necròpolis estaria relacionada amb la vil·la romana del Pont del Treball Digne, que es localitza a escassos dos cents metres cap a l'est.

Aquesta vil·la presenta una ocupació ja durant el segle I aC., i és possible que els seus habitants s'enterressin en aquest espai, lloc molt proper a un via romana, avui en dia fossilitzada en l'actual carrer Gran de la Sagrera i el carrer Gran de Sant Andreu⁴.

³ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/4045>

⁴ Informació oral obtinguda per part d'Eva Orri, directora de la intervenció arqueològica.

-Nou poliesportiu al carrer del Pare Manyanet, i per tant, molt a prop del present projecte. En aquesta obra s'han localitzat diverses restes arqueològiques amb una cronologia compresa entre els segles XVI i XVII, relacionades amb la possible farga medieval del Camp del Ferro, així com murs de parcel·lació o vies⁵.

3 METODOLOGIA ARQUEOLÒGICA.

El mètode de registre emprat en la present intervenció arqueològica s'inspira en el proposat per E.C. Harris⁶ i per A. Carandini⁷. Es tracta del registre objectiu dels elements (murs, estructures de combustió, paviments, tombes...) i estrats (de terra amb o sense material arqueològic) que s'exhumen. Es realitza una numeració correlativa d'aquests sota el nom d'Unitats Estratigràfiques (U.E.) que individualitzen els uns dels altres. Cada Unitat Estratigràfica s'enregistra en una fitxa en la que s'indica: la seva ubicació, la situació en les plantes i seccions, la definició i la seva relació posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb que es relaciona.

L'organització i registre sobre el terreny és de tres tipus:

- Registre estratigràfic, amb Unitats Estratigràfiques U.E.

⁵ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/4120>

⁶ HARRIS, 1979.

⁷ CARANDINI, 1996.

- Registre gràfic, amb el qual queden registrades les estructures i/o estrats mitjançant fotografia, topografia i dibuix arqueològic.
- Registre de materials mobles, que implica el seu rentat, marcatge, tria tipològica i inventari.

Tota la informació queda referenciada mitjançant el codi de la intervenció aportat pel Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona, que en aquest cas és 063/18.

4 DESENVOLUPAMENT I RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Amb motiu de la nova instal·lació d'una línia elèctrica subterrània de mitjana tensió (25kv), al carrer de Berenguer de Palou, entre els números 104 i el número 118, exactament entre la cantonada al sud amb el carrer del Camp del Ferro, i l'estació elèctrica, que trobem a la façana de l'entrada de l'edifici del Rebost Solidari de Sant Andreu, aproximadament al núm.118, es va portar a terme un control arqueològic. La zona resulta especialment interessant, sota criteris històrics-arqueològics, segons els antecedents arqueològics indicats anteriorment.

És així, com les tasques arqueològiques varen ser portades a terme per l'arqueòleg **Òscar Matas i Pareja** (ATICS SL Gestió i Difusió del Patrimoni Arqueològic i Històric), sota la supervisió del Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB), i el Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, seguint les directrius marcades pel Decret 78/2002, del 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, de la Generalitat de Catalunya.

És així, com el dia 8 de maig de 2018, es va començar amb l'obertura de dues cales de sondeig, per poder conèixer l'existència d'altres serveis subterranis canalitzats a la zona. El projecte inicial contemplava la nova instal·lació d'una línia de 25 Kv (mitjana tensió), amb una longitud aproximada d'uns 50 m, una amplada d'uns 0,40 m i una fondària aproximada d'uns 0,96 m.

Es va excavar una primera cala de sondeig, a l'inici de la rasa, a la mateixa cantonada amb el carrer del Camp del Ferro, amb unes dimensions de 1,40 x 0,60 m i una profunditat d'uns 0,80 m, on es van localitzar diversos serveis subterranis canalitzats (d'aigua i electricitat), amb resultats arqueològics negatius.

La següent cala, es va obrir aproximadament a la meitat del recorregut total de la futura rasa, a uns 21 m d'aquesta primera. En aquest cas presentava unes dimensions (1,20 x 0,60 m) i fondària similars. En aquest cas es va tornar a localitzar diverses línies elèctriques subterrànies canalitzades.

En dies posteriors, un cop es tenia clar per quina zona de la vorera obririen la rasa, en aquest cas gairebé tocant la façana de l'edifici (núm.104-118 del carrer), a només 0,50/0,60 m d'aquesta, i a uns 3 metres de la zona de circulació de vehicles del carrer, es va començar a obrir-la en direcció nord, començant des de la cantonada amb el carrer Camp del Ferro, amb l'ajuda mecànica d'una màquina del tipus mini-giratòria. En un primer moment, es va profunditzar uns 0,50 m, en tot el recorregut de la rasa per canalitzar en nou servei d'electricitat, no localitzant-se restes arqueològiques. En una segona fase, es va tornar a començar des del principi, per assolir la fondària definitiva, uns 0,90 m des del nivell de circulació de la vorera.

La rasa oberta en el carrer de Berenguer de Palou (banda est), entre els números 104 i aproximadament el núm. 118, tenia uns 40 metres, una amplada total final de 0,40 m, i es va assolir una fondària definitiva de 0,90 m. Els nivells sota les rajoles de la vorera eren força alterats, formats majoritàriament per runa, amb restes de plàstics, metall, etc, de formació molt recent.

Per tant no es va localitzar ni material arqueològic, ni cap resta arqueològica durant les tasques d'obertura d'aquesta rasa al carrer de Berenguer de Palou, i així els resultats arqueològics varen ser totalment negatius.

5 INTERPRETACIÓ I CONCLUSIONS.

Després de la intervenció arqueològica cal apuntar la no localització de cap estructura arqueològica, ni material arqueològic, en la rasa que es va efectuar per la canalització d'una nova línia elèctrica al carrer Berenguer de Palou, 104, al districte de Sant Andreu, de Barcelona. Per tant els resultats arqueològics han estat negatius.

6 BIBLIOGRAFIA.

- A.V. (1992-1995):** *Història de Barcelona*. 9 Vols. Dirigida per J. Sobrequés i Callicó. Enciclopèdia Catalana. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- A.V. (2006):** *Atles de Catalunya. Barcelonès-Vallès Occidental*. Ed. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- ALCUBIERRE, D. (2011):** "LAV accessos a l'estació de la Sagrera", *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2011*, Institut de Cultura. MUHBA, Barcelona.
- ANTEQUERA, F. (2011):** "LAV estructura de l'estació de la Sagrera", *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2011*, Institut de Cultura. MUHBA, Barcelona.
- ARROYO, S. (2011):** "LAV sector de Sant Andreu", *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2010*, Institut de Cultura. MUHBA, Barcelona.
- BOSCH, M.; MONGUILÓ, E. (2010):** "LAV Sagrera", *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2010*, Institut de Cultura. MUHBA, Barcelona.
- CABRERA, LI. (1992):** *La sedimentació neògena en la conca Catalano-Balear. Història Natural dels Països Catalans. Geologia II*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, p. 289-296.

- COLOMÉ, J.; VALLS, F. (1994):** “La viticultura catalana durant la primera meitat del segle XIX. Notes per a una reflexió”. *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 30. Barcelona, p.47-68.
- CARANDINI, A. (1997):** *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.
- CARBONELL, C. (2006):** *Intervenció arqueològica al carrer Ciutat d’Elx, núm. 12-16. Barcelona, El Barcelonès. (Codi ICUB: 017/06)*. Servei d’Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona. Memòria inèdita.
- CARTA ARQUEOLÒGICA DE BARCELONA:** <http://cartaarqueologica.bcn.cat>
- CIRICI, A. (1975):** *Barcelona pam a pam*. Barcelona.
- DURAN I SANPERE, A. (1972-1975):** *Barcelona i la seva història*. Barcelona.
- ESPEJO, J.M. (2013):** Memòria arqueològica de la intervenció efectuada en el carrer de Josep Soldevila (tram entre els carrers del Pont de Sant Martí y de Bonaventura Gispert). *Projecte constructiu del col·lector. Sant Andreu – Barcelona (Codi ICUB: 008/12)*. Servei d’Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona. Memòria inèdita.
- FABRE, J.; HUERTAS, J.M. (1976):** *Tots els barris de Barcelona, vol. III*. Ed. 62. Barcelona.
- GARCIA ESPUCHE, A. (1986):** *Espai i Societat a la Barcelona preindustrial*. Barcelona.
- HARRIS, E. C. (1990):** *Principios de estratigrafía arqueológica*, Ed. Crítica, Barcelona.
- HURTADO, V.; MESTRE, J.; MISERACHS, T. (1998):** *Atlas d’Història de Catalunya*. Ed. 62. Barcelona.
- I.C.C. = Institut Cartogràfic de Catalunya (1993):** *Mapa comarcal de Catalunya. 1:50.000. El Barcelonès-13*. Generalitat de Catalunya.
- MARTÍN, M. (1999):** *El Rec Comtal (1822-1879). La lluita per l’aigua a la Barcelona del segle XIX*. Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona.
- MONGUILÓ, E. (2009):** *Informe d’Afectació de restes arqueològiques. Intervenció arqueològica a l’espai delimitat pels carrers d’Espronceda, ronda de Sant Martí, carrer de Josep Soldevila i passeig de la Verneda (Ave Sagrera). Línia d’Alta Velocitat Madrid – Barcelona – Frontera francesa, tram: Sagrera – Triangle Ferroviari (Codi ICUB: 085/08)*. Servei d’Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona. Informe inèdit.
- MONGUILÓ, E.; BOSCH, M. (2011):** “LAV sector de la Sagrera”, *Anuari d’Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2011*, Institut de Cultura. MUHBA, Barcelona.

-PALET, J.M. (1994): *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època íbero-romana i l'altmedieval, segles II-I aC - X-XI dC.* Centre d'Arqueologia de la Ciutat, Institut de Cultura. Barcelona.

7 DOCUMENTACIÓ GRÀFICA.

FOTOGRAFIES

FOTOGRAFIA 1 → Fotografia de la situació de la intervenció arqueològica al carrer Berenguer de Palou, des del sud-oest.

FOTOGRAFIA 2 → Imatge de la situació de la intervenció, justament a on havia d'arribar la rasa, on trobem l'estació transformadora (ET), des del nord.

FOTOGRAFIA 3 → Vista de detall de la primera cala de sondeig, a la cantonada amb el carrer Camp del Ferro, des de l'oest.

FOTOGRAFIA 4 → Imatge de l'obertura de la segona cala de sondeig, cap a la meitat del traçat a obrir, des del nord.

FOTOGRAFIA 5 → Fotografia durant les tasques d'obertura de la rasa, un cop extretes les rajoles de la vorera, des del nord.

FOTOGRAFIA 6 → Vista de la màquina excavadora durant les tasques d'obertura de la rasa, des del sud.

FOTOGRAFIA 7 → Imatge del tram sud de la rasa, un cop excavada, on observem els diverses canalitzacions prèvies, a banda i banda, des del sud.

FOTOGRAFIA 8 → Fotografia de la rasa ja gairebé acabada, on tornem a veure aquestes canalitzacions prèvies, als costats, des del nord.

FOTOGRAFIA 9 → Vista final de la rasa per canalitzar la nova línia elèctrica, un cop acabada d'excavar, des del sud, a la cantonada amb el carrer Camp del Ferro.

PLANIMETRIES.

4586580
4586530
4586480
4586430
4586380

432285 432335 432385 432435 432485 432535 432585 432635

4586580
4586530
4586480
4586430
4586380

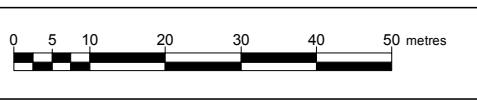

NOM DEL PROJECTE:
Intervenció arqueològica al carrer de Berenguer de Palou, 104
CODI: 063/18

ARQUEOLÒG:
Òscar Matas

CARTOGRAFIA:
Alex Moreno

ESCALES:
1:1,000
ORIGINALS DIN-A3
NUMÈRICA GRÀFICA

NOM DEL PLÀNOL:
Ortofoto localització

DATA:
gener 2020
PLÀNOL:
2

